

Vor tids og fremtidens monumentkultur.

Kan designer, producent og rådgiver påvirke brugervanerne.

Mål og midler.

Af Kurt Anhøj

Vor tids monumentkultur

Det er et spørgsmål, om vi overhovedet har en monumentkultur i dag. Det er i så fald en kultur, der kun berører et fåtal. Den anonyme urnebegravelse er den mest fremherskende begravelsesform, og monumentet er omformet til en skulptur, der - udmærket som den kan være - ikke har relationer til den afdøde. Denne anonymisering genfindes til en vis grad i forbindelse med de færre monumenter, der trods alt opstilles på gravstederne i dag. Monumenterne er oftest blevet så små, at der kun er plads til et »mor« eller »far«. Informationerne er blevet færre, og personen mere udflydende.

Tiden er en anden, og forudsætningerne er ændrede. Bl. a. er familiemønstret forandret, og man identificerer sig ofte med andre grupper som f.eks. venner og naboer. Hvor en familie tidligere kunne nøjes med enkelte sten, skal der nu til den spredte familie anvendes flere, og ressourcerne anvendt pr. sten må alt andet lige blive mindre.

Tiden er præget af forbrug: Man skal have mange ting, tingene skal købes billigt, og de kasseres snart igen. Dette afspejles også i vor tids monumentkultur. Fra at være et håndværksprodukt, som familien udvalgte med omhu (eventuelt før et dødsfald), er monumentet blevet til et industriprodukt af halvdårlig kvalitet, som en af de efterladte udvælger - måske med bedemandens hjælp eller hu hej hos stenhuggeren på vej fra hospitalet, hvor dødsfaldet skete.

Monumentkulturen kan næppe adskilles fra kirkegårdskulturen i øvrigt. Indførelsen af nye begravelsesformer og gravstedstyper har haft afgørende indflydelse på monumentkulturen. Der er en tæt sammenhæng mellem folks holdning til død, begravelse, gravsted og monument.

Tidligere var de efterladte, familien, hovedaktør på kirkegården, og graveren var en biperson. I dag er det de forskellige kirkegårdsentreprenører, der er hovedpersoner, mens familiens engagement i kirkegården er minimal.

Den udvikling, der ses i dag, fremmer en anonymisering af de døde. Den efterlader en mindre pietetsfølelse hos de levende, der i stigende grad udviser aversion mod at forholde sig til døden - dødsfald og begravelse. Mennesket afskæres mere og mere fra sine rødder.

Disse forhold afspejler sider af det samfund, vi lever i. En vis kollektivismefællesskab (i hvert fald i teorien), og persondyrkelse er gået af mode (bortset fra i Billedbladet m.fl.).

Kollektivismen behøver imidlertid ikke at betyde anonymitet, og bortfald af persondyrkelsen behøver ikke at medføre ligegyldighed. Derfor tror jeg, det

er andre forhold, der gør sig gældende, når anonymiteten vinder så stort et indpas, som det er tilfældet.

På mange måder bevidstgøres vi som individer. Vi opfordres direkte og indirekte til at tage stilling til en mængde ting. Men når det kommer til stykket, ser vi os ofte styret af ting, vi ikke kan håndtere: Vor egen ubeslutsomhed og manglende konsekvens, den teknologiske udvikling og økonomiske bindinger. Vi føler os umyndiggjorte - vi anonymiseres, og når vi i livet er anonymiserede ubetydeligheder, er det kun naturligt, at vi også skal være det i døden.

Fremtidens monumentkultur

Under uændrede forhold vil den nuværende udvikling kvæle den sidste rest af den monumentkultur, vi har haft, og kirkegårdskulturen vil blive folk uvedkommende.

En sådan udvikling er naturligvis langt fra attraktiv, og efter min opfattelse er en anstændig kirkegårdskultur også i fremtiden relevant og ønskværdig for mennesker. I stedet for at afspejle de negative sider af samfundet, bør kirkegårdene afspejle de positive strømninger, der også findes. Derved vil disse strømninger måske ligefrem fremmes.

Selv om forudsætningerne er ændret i forhold til tidligere, mener jeg, at gravmindet fortsat skal indgå som en naturlig del af den fremtidige kirkegårdskultur.

Vi har en lang tradition for monumenter på kirkegården. I vor begrebsverden hører disse to ting sammen.

Følelsesmæssigt er vi glade for at have noget håndgribeligt at ty til. Monumentet har en funktion som meddelelsesmiddel.

Monumentet indgår som et element - en skulptur - i kirkegårdsanlægget.

Kan designer, producent og rådgiver påvirke brugervanerne

Jeg mener, at de personer og instanser, der er involveret i arbejdet på kirkegårdene kan påvirke brugervanerne.

For det første er det et relativt uopdyrket område. I alt for høj grad er det tilfældighederne, der har rådet, og hvor udviklingen er søgt styret i en bestemt retning, har det bagvedliggende motiv oftest været økonomi.

For det andet kan det allerede konstateres, at brugerne også på dette område er påvirkelige. Vanerne er af forskellige årsager ændret. Derfor er det nærliggende at antage, at en bevidst målrettet indsats vil kunne fremme en udvikling i en anden retning end den nuværende.

Man kan stille spørgsmålet: »Skal vi overhovedet påvirke brugervanerne. Skal vi afgøre, hvad der er god kirkegårds- og monumentkultur?«

Jeg mener ja.

Vi har en forpligtelse til at arbejde for forhold, der gør, at kirkegården på rimelig måde kan varetage sin meget vigtige funktion i samfundet. Det gøres ikke ved at lade stå til.

Desuden har vi - ganske vist ofte ubevidst - allerede påvirket udviklingen og brugervanerne. Det forpligter også.

Mål og midler

Det er vanskeligt at adskille monumentkultur, brugervaner og kirkegårdskulturen i øvrigt, når der skal tales om mål og midler. Den anonymisering og ligestyldighed, der øver indflydelse på brugervanerne og derved påvirker monumentkulturen, er nært knyttet til kirkegårdskulturen.

Jeg tror ikke, at den ene del kan ændres, uden at den anden også bliver det. Tidligere forestod familierne i høj grad kirkegårdens drift. I dag er det overvejende en offentlig ydelse. Derfor er der også et mere udpræget behov for, at der som udgangspunkt fastlægges et overordnet mål. Det kunne være:

At fremtidens kirkegård skal fremstå som en værdig begravelsesplads, der bevarer mindet om de døde, og som medvirker til, at de levende forholder sig til døden samt befordrer deres følelse af samhørighed med og rod i fortiden.

Dette overordnede mål kan - og skal vel - nås på forskellige måder, afhængigt af lokale forhold. Jeg mener dog, at nogle forudsætninger - delmål - generelt skal opfyldes for at nå det ønskede mål, herunder en forbedret monumentkultur. Som sådanne delmål kan nævnes:

- At opnå kirkegårde, der med respekt for fortiden er i overensstemmelse med nutidens forudsætninger og behov.
- At reducere anonymiseringen på kirkegården og fremme engagementet i kirkegårdsforhold.
- At fremstille et monument, der er i overensstemmelse med nutidens krav.

At opnå kirkegårde, der med respekt for fortiden er i overensstemmelse med nutidens forudsætninger og behov

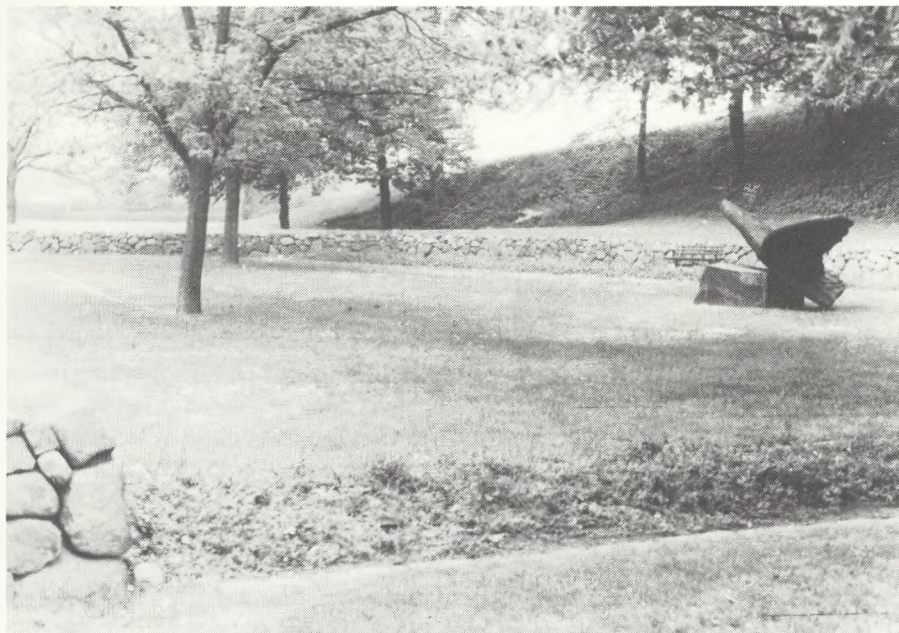
Som middel til at nå dette mål kan peges på:

- dialog med forbrugeren
- samarbejde mellem alle involverede faggrupper
- etablering af forsøgsprojekter

Urnefællesgravens anonymitet er fremherskende. Er udgangspunktet, at denne ikke opfylder brugernes reelle behov, må det konstateres, at vi ikke har været i stand til at skabe overbevisende alternativer.

Vi ved egentlig ikke meget om brugernes behov, og vi gør heller ikke meget for at finde frem til dem. Pr. tradition holder vi en lav profil, og det bidrager til, at forbrugerne hverken motiveres til at ønske noget eller til at engagere sig i kirkegårdsforhold. Derfor er en dialog nødvendig.

»Men vi har ingen kontakt med brugerne. Bedemændene har sat sig på dem«, siges der måske. Det kan være meget rigtigt, og spørgsmålet er, om ikke det også - set i lyset af nutidens behov - er ganske hensigtsmæssigt i situationen lige omkring et dødsfald. Fejlen i denne sammenhæng er nærmere, at man har undladt at tilpasse samarbejdsrelationerne til denne faggruppe. I stedet har der været en tendens til, på baggrund af enkeltstående uheldige eksempler, at betragte bedemandsvirksomhed som et halvodiøst foretagende.

Askefællesgrav med abstrakt skulptur. Horsens Vestre kirkegård. (Foto: Axel Andersen).

At reducere anonymiseringen på kirkegårdene og fremme engagementet i kirkegårdsforhold

Gennem lovgivningen, kirkegårds- og takstregulativer har man bidraget til og »legaliseret« den anonymisering og ligeegyldighed, der har fjernet grundlaget for monumentkulturen.

Der findes ikke meget andet end rent forretningsmæssige begrundelser for, at fredningstiden for et urnegravsted sættes lavere end for et kistegravsted. Minimumstiden 10 år, der er blevet norm for urnegravsteder, indikerer klart, at der er tale om noget flygtigt og mindre betydningsfuldt. Hvorfor skulle man dog sætte et monument, der kan bestå i mange mange år på et sådant gravsted?

Det er de færreste steder, at pladsforholdene betinger, at urnegravpladser ikke udlægges med mere end 0,5 m². Ikke desto mindre er denne størrelse i mange tilfælde blevet normen. Også det indikerer noget mindre betydningsfuldt. Praktisk er det næsten umuligt at placere anstændige monumenter på sådanne små gravsteder. Der kan eventuelt blive tale om en plade i græs - praktisk og rationelt. Det er ikke sært, at mange tager den fulde konsekvens og vælger den totale anonymitet.

Tendensen til at vælge anonymitet fremmes formentlig af, at kirkegårde i brugernes bevidsthed må fremstå som anonyme størrelser, eventuelt farvet lidt af fordomme. Når dette er tilfældet, skyldes det bl.a., at vi som nævnt ikke er et særligt udadvendt folkefærd. Vi har ikke erkendt det ansvar, som vi - i vor nye

rolle som hovedaktør på kirkegården - har fået, nemlig at virke som katalysator for folks engagement i kirkegårdsforhold.

Derfor kan der som midler til at opnå en reduktion af anonymiseringen nævnes:

- en takstpolitik, der gør udgifterne ens for alle begravelseformer
- ens fredningstid for alle begravelsesformer
- en arealpolitik, der sikrer ens bruttoarealer for alle gravstedstyper
- udadventt virksomhed, der synliggør kirkegården i samfundet

At fremstille et monument, der er i overensstemmelse med nutidens forudsætninger

Selv om en generel ændring af publikums holdninger er en forudsætning for en forbedret monumentkultur, er det naturligvis også nødvendigt bevidst at arbejde med selve monumentet. Som midler til at opnå et monument, der svarer til nutidens krav, kan nævnes:

- En forædling af det nuværende industriprodukt, f.eks. med en håndværksmæssig finish.
- Udvikling og afprøvning af nye monumenttyper, der f.eks. kunne bygge på den kollektive tankegang.
- Bearbejdning af skrifttyper og symbolsprog.
- Udarbejdelse af manual for stenhuggermestre.
- Sikring af, at udbud (= antal mestre) og efterspørgsel svarer til hinanden, således at stenhuggermestre kan få et rimeligt udkomme og kunden et kvalitetsprodukt til en overkommelig pris.

Afslutning

Brugervanerne og vor tids monumentkultur er resultatet af en lang række påvirkninger.

Der er i dag større afstand mellem brugerne og kirkegården end tidligere, og brugernes holdning til kirkegårdsforhold er karakteriseret ved en stadigt stigende anonymisering og ligegyldighed.

Anonymiseringen er fremmet af kirkegårdenes administration af love m.v. og mangel på synlighed i samfundet.

Det vil derfor - foruden en bevidst forarbejdning af selve monumentet - være nødvendigt at gøre en målrettet indsats på disse områder for at skabe grundlag for en positiv udvikling af monumentkulturen.